

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА НА БАТЬКІВСЬКЕ ВИХОВАННЯ

**Маковецька В.В. - аспірант кафедри цивільного права та процесу
Факультету №6, Харківського національного університету внутрішніх справ
(м.Харків, Україна)**

Стаття посвящена дослідженню права на батьківське виховання, а саме його поняття. Сделан вывод, что право на родительское воспитание корреспондируется в обязанность родителей воспитывать своих детей, которое, в свою очередь, является и правом родителей, поскольку согласно законодательства имеют право выбирать формы и методы воспитания, кроме тех, которые противоречат закону, моральным основам общества. Сделан вывод, что право на родительское воспитание является относительным правом, которое подвергается абсолютной защите. По содержанию права на родительское воспитание, то невозможно его определить однозначно, сложно предоставить исчерпывающий перечень полномочий, которые составляют содержание права ребенка на воспитание, так как они, во-первых, носят оценочный характер, во-вторых, одно полномочие может исключать другое.

Ключевые слова: ребенок, воспитание, права ребенка, родительское воспитание, права родителей, личные неимущественные права.

Articolul este dedicat studiului dreptului pentru educație parentală, și anume conceptele acestuia. Se concluzionează că dreptul la educație parentală se corespundează în obligația părinților de a-și educa copiii, ceea ce la rândul său este un drept al părinților, deoarece, potrivit legii, ei au dreptul de a alege formele și metodele de educație, cu excepția celor care sunt împotriva legii și a fundamentelor morale ale societății. Se concluzionează că dreptul la educație parentală este un drept relativ, care se supune unei protecții absolute. Conform conținutului dreptului la educație parentală, este imposibil să se definească în mod neechivoc, este dificil de închipuit să se furnizeze o listă exhaustivă de competențe care alcătuiesc conținutul dreptului la educație a copilului, deoarece, în primul rând, acestea sunt evaluative, în al doilea rând, un drept poate exclude un alt drept.

Cuvinte cheie: copil, educație, drepturile copilului, educația părinților, drepturile părinților, drepturile personale non-proprietare.

The article is devoted to the study of the right to parental care, namely its concept. It is concluded that the right to parenting corresponds to the duty of parents to bring up their children, which in turn is also the right of parents, because according to the law, they have the right to choose forms and methods of education, in addition to those that contradict the law, the moral principles of society. It is concluded that the right to parental education is a relative right, which is subject to absolute protection. As to the content of the right to parental upbringing, it is impossible to define it unambiguously, it is difficult to provide an exhaustive list of powers that constitute the contents of the right of the child to education, since they are, firstly, of an appraisal nature, and secondly, one authority may exclude another.

Key words: child, upbringing, child's rights, parental upbringing, parents' rights, personal non-property rights.

Вступ. Виховання дітей є важливою складовою політики будь-якої країни, оскільки цінність дитини для суспільства є найбільшою порівняно з іншими прошарками суспільства. Це пов'язано як з її беззахисністю, так і з залежністю розвитку майбутнього суспільства від якості виховання та стану здоров'я кожної окремо взятої дитини. Звичайно, виховання дітей — це, у першу чергу, обов'язок їхніх батьків, але при цьому, держава не може залишатись байдужою, оскільки від якості такого виховання залежить її майбутнє. Тому держава, дотримуючись принципу суверенітету сім'ї, повинна забезпечити, щоб таке виховання здійснювалось у дусі поваги до прав та свобод інших осіб, любові до своєї сім'ї, свого народу, своєї Батьківщини, щоб батьки проявляли турботу про здоров'я, фізичний, духовний та моральний розвиток дитини, забезпечили отримання дитиною повної середньої освіти, підготували її до самостійного життя, як це передбачено статтею 150 Сімейного кодексу України. Такий обов'язок батьків кореспондується в право дитини на батьківське виховання, яке є одним із найважливіших особистих немайнових прав неповнолітньої особи у сфері сімейних відносин.

Стан наукової розробленості. Дослідженню особистих немайнових прав дітей та, зокрема, права на батьківське виховання присвячені праці таких вчених як Когут Н.Д., Синегубов О.В., Ольховик Л.А., Савченко Л.А., Д'ячкова Н.А., Пунда О.О. та інші.

Метою статті є дослідження поняття «батьківське виховання», а також з'ясування змісту цього права.

Будь-які цивільні права традиційно поділяють на особисті немайнові та майнові права, це ж стосується і дітей. Реалізація більшості особистих немайнових прав малолітньої дитини пов'язана з внутрішньою волею батьків їх реалізувати. Примусити батьків реалізувати ці права дитини є практично неможливим, як і проконтролювати їх реалізацію на кожному конкретному проміжку часу. У разі системного або разового грубого порушення цих прав дитину можуть відібрати у батьків з наступним позбавленням їх батьківських прав. Однак інші форми виховання дитини, яка позбав-

лена батьківського піклування (усиновлення, патронат, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, опіка та піклування, інтернат, дитбудинок), мають певну низку недоліків, основними з яких є психологічна та генетична складові, а саме: відсутність кровної спорідненості та материнської і батьківської любові біологічних батьків [1, с. 165].

Тож саме здорове виховання в благополучній сім'ї, правильне виховання в навчальних закладах та економічне благополуччя є запорукою формування адекватної особистості, яка в майбутньому виховуватиме власних дітей, дотримуючись їх прав та інтересів. Проте існуючі реалії, що свідчать про надзвичайно велику кількість так званих «неблагополучних сімей», вказують на потребу захисту дітей, які опинилися в таких сім'ях, що полягає у поточному контролі за дотриманням батьками, принаймні, мінімальних стандартів прав дитини або позбавлення батьківських прав і влаштування дитини в одну із форм виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, про які йшлося вище. Загрозливе збільшення кількості дітей, позбавлених батьківського піклування, які, як свідчать психологічні дослідження, в більшості своїй нездатні створити власні благополучні сім'ї, призводить до погіршення генофонду нації та навіть деградації суспільства [1, с. 165].

Декларація з прав дитини, що проголошена Генеральною асамблеєю ООН 20 листопада 1959 р. як принципове положення, визначила, що дитина повинна зростати в умовах турботи [2].

Відповідно до статті 18 Конвенції про права дитини батьки несуть основну відповідальність за виховання дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування [3, с. 165].

Одним із завдань сімейного законодавства (ст. 3 Сімейного кодексу України) [4] є забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку. Держава забезпечує пріоритет сімейного виховання дитини. Діти ще не мають достатнього соціального досвіду, тому саме сімейне виховання дає можливість забезпечити їх нормальний фізичний, моральний, інтелектуаль-

ний та соціальний розвиток, дає змогу стати повноцінним членом суспільства та збагатити певним соціальним досвідом.

Виховання як соціальне поняття вживається у двох значеннях — морально-психологічному та правовому. У морально-психологічному, як впровадження певного світогляду, моралі і правил людського співіснування, розвиток особистісних якостей, фізичних властивостей дитини. У поняття «виховання» входить збереження і розвиток фізично і психічно здорової дитини, передача їй власного життєвого досвіду, звичок, створення нормальних побутових умов її життя. У процесі впливу на виховання відносини по вихованню виступають вже як правові [5, с. 104].

У широкому розумінні – це соціалізація, тобто процес формування інтелекту, фізичних і духовних сил людини. Виховання є цілеспрямованою діяльністю, покликаною сформувати систему якостей особистості, поглядів і переконань відповідно до виховних суспільних ідеалів. Виховання здійснюється через культуру, освіту та навчання у процесі різного виду діяльності та під впливом спадковості та середовища [6, с.313].

Процес виховання дитини являє собою систему виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості, у зв'язку з чим на батьків покладається обов'язок не лише задовольняти життєво-побутові потреби дитини, але й проявляти до неї увагу, надавати моральну підтримку під час вирішення різноманітних життєвих питань, прищеплювати впевненість у собі та залучати до активної участі у житті суспільства тощо. Характерною особливістю якого є його двосторонній характер, який проявляється у взаємопов'язаній діяльності вихователів (батьків або осіб, що їх замінюють) та вихованців (неповнолітніх осіб), яка спрямована на формування в останніх поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки [7, с.172].

Статтею 150 Сімейного кодексу України встановлені обов'язки щодо виховання дитини та передбачено, що: 1) батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини;

2) батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток; 3) батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя; 4) батьки зобов'язані поважати дитину; 5) передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї; 6) забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини; 7) забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини [4].

У свою чергу, статтею 151 Сімейного кодексу України визначено права батьків щодо виховання дитини, а саме те, що батьки мають переважне право перед іншими особами на особисте виховання дитини; батьки мають право залучати до виховання дитини інших осіб, передавати її на виховання фізичним та юридичним особам; батьки мають право обирати форми та методи виховання, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства [4].

З правової позиції такий двосторонній характер відносин за участю батьків і дітей відображається в тому, що батьки не тільки мають права, а й зобов'язані виховувати своїх дітей, піклуватися про їх здоров'я, фізичний і духовний розвиток, навчання тощо. Права батьків по вихованню дітей одночасно є і їх обов'язком, який кореспондується у право дитини на батьківське виховання. Також батьківські права по вихованню неповнолітньої особи не можуть здійснюватись всупереч її інтересам, кожна дитина має право на належне батьківське виховання, завдяки якому дитина як особистість з недостатнім соціальним досвідом, що перебуває на шляху активного розвитку, буде підготовлена до вступу у доросле життя без негативних наслідків та розчарування для її особистості.

Аби зрозуміти сутність права на виховання дитини, його зміст необхідно дослідити його правову природу. Ряд вчених відносить батьківські права до абсолютних прав [8, с. 60-61]. Проте автор статті підтримує думку В.О. Рясенцева, який відзначає, що для сімейного права характерна відсутність чисто абсо-

лютих правовідносин. За характером захисту сімейні правовідносини він поділяє на три групи: 1) відносні права, які мають абсолютний характер захисту від порушення зі сторони всіх інших осіб; 2) абсолютні права з деякими ознаками відносних правовідносин; 3) відносні правовідносини, які не мають ознак абсолютної охорони [9, с. 51-52].

Право батьків на виховання дітей відноситься до першої групи, тобто це відносне право яке має абсолютний характер захисту від порушення зі сторони всіх інших осіб. Оскільки кожний з батьків має рівне право на виховання, законодавець встановив правила їх сумісного здійснення. У той же час і сам виховуваний має відносне право на отримання виховання від суворо визначених осіб (батьків або інших вихователів). У принципі це право дитини також має абсолютний характер захисту у відношенні щодо всіх інших осіб, що не мають права на їх виховання. Проте практично огороження права батьків на її виховання від порушень зі сторони інших осіб попутно захищає й вказане право дитини. У тих же випадках, коли відносне право дитини на виховання грубо порушується самим батьками, то воно огорожується шляхом вилучення у них дитини з позбавленням або без позбавлення батьківських прав [9, с. 51].

Обов'язок батьків виховувати дитину – це елемент особистого немайнового правовідношення, в якому уповноважений суб'єкт (дитина) з моменту свого народження має право на отримання від батьків належного виховання. Що свідчить про те, що право дитини на батьківське виховання є і абсолютним, і відносним, так як у правовідносинах право батьків на виховання – це одночасно їх обов'язок [10, с. 44]. Тоді як праву батьків на виховання відповідає обов'язок дитини узгоджувати свою поведінку з вимогами, які пред'являють їй батьки. Діти дійсно повинні слухатися батьків, але цей їх обов'язок не є правовим, такого роду права та обов'язки здійснюються та виконуються добровільно. У зв'язку з цим обов'язок дитини слухатися батьків під час здійснення останніми виховного процесу не може вважатися правовим, оскільки залежить від розсуду особи, не забезпечений правовою санкцією, на відміну від

обов'язку батьків щодо належного виховання їх дитини. Тому такого роду обов'язок дітей не входить у зміст правовідносин. Здійснення права дитини на виховання відноситься до односторонніх правовідносин, оскільки правовим обов'язком наділена лише одна сторона – батьки, а правом вимоги – діти [7, с. 175].

Щодо змісту права на батьківське виховання, то слід зазначити, що чинним законодавством він не визначений.

Л. Ольховик вважає, що до змісту правомочностей права дитини на виховання входять: право дитини на спілкування із членами сім'ї; право дитини на забезпечення своїх інтересів; право дитини на батьківське розуміння; право дитини на повагу; право дитини на проживання в сім'ї; право дитини на належний догляд і турботу [11, с. 109-115]. Тоді як інші вчені відносять до змісту права на виховання дітей правомочності щодо виховання, навчання та спілкування з ними [12, с. 56].

Автор статті не підтримує позицію Л.Ольховик, оскільки право не можна характеризувати як сукупність заходів. Слід дотримуватись позиції, що складно надати вичерпний перелік повноважень, які складають зміст права дитини на виховання, так як вони, по-перше, носять оціночний характер, по-друге, одне повноваження може виключати інше, наприклад, батьки беруть участь у вихованні дитини, але вона з ними постійно не проживає, по-третє, належність батьківського виховання залежить від освіченості, інтелектуального розвитку та матеріального достатку сім'ї, в якій виховується дитина. Тому словосполучення «належне виховання» теж не має однозначного визначення, оскільки для кожної сім'ї воно має власне значення, як і словосполучення «вихована людина».

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства» [13] виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних історичних і культурних цінностей українського та інших народів, підготовку дитини до свідомого життя у суспільстві в дусі взаєморозуміння, миру, милосердя, забезпечення рівноправності всіх членів суспільства, злагоди та дружби між на-

родами, етнічними, національними, релігійними групами.

Разом з тим, як зазначав Червоний Ю.С., право батьків самостійно обирати форми та методи виховання, як і будь-яке право, має свої межі [14, с. 378]. Відповідно до ч. 3 ст. 151 Сімейного кодексу України батьки мають право обирати форми та методи виховання, крім тих, що суперечать закону та моральним засадам суспільства. Сімейним кодексом України також забороняє будь-які види експлуатації батьками своїх дітей, застосування ними фізичного покарання, а також інших видів покарань, що знищують людську гідність дітей. У разі зловживання права на виховання, батьки порушують закон і зобов'язані понести відповідальність. Залежно від вчиненого діяння батьки можуть нести сімейно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність [15, с. 392]. Таким чином, батьки несуть обов'язки як перед дітьми, так і перед суспільством і державою, що вимагає належного виконання батьківських прав, пов'язаних з вихованням дітей.

Висновок. Підсумовуючи наведене, слід підкреслити, що праву дитини на виховання кореспондується обов'язок батьків виховувати своїх дітей. Разом з тим такий обов'язок батьків є одночасно і їх правом. Право на батьківське виховання слід визначати, як відносно особисте немайнове право дитини, яке піддається абсолютному захисту, що виражається у різного роду активних та пасивних діях батьків, які полягають у фізичному, духовному, соціальному та моральному розвитку дитини як особистості.

Література

- 1) Когут Н.Д. Проблемні питання захисту прав дітей на життя, здоров'я та матеріальне забезпечення / Н.Д. Когут // Часопис Київського університету права, 2015. - №4. - С.165-171
- 2) Декларація з прав дитини Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384
- 3) Конвенція про права дитини, схвалена резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року [Електронний ресурс]

– Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

- 4) Сімейний кодекс України: кодекс, редакція від 28.08.2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n713>

5) Д'ячкова Н.А. Поняття права на виховання / / Проблеми законності. - 2003. - № 3. - С. 104-109.

6) Пунда О.О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини : монографія / О.О. Пунда. – Хмельницький – К., 2005. – 436 с.

7) Синегубов О.В. Тлумачення права на належне батьківське виховання в контексті його здійснення неповнолітньою особою /О.В. Синегубов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. – 2014. – Випуск 27., Т.1. – С.172-175

8) Пергамент А.И. Основания возникновения и сущность родительских прав / А.И. Пергамент // Правовые вопросы семьи и воспитания детей. – М.: Юридическая литература, 1968. – С. 53 – 62.

9) Рясенцев В.А. Семейное право / Владимир Алексеевич Рясенцев. – М.: Юрид. лит., 1971. – 274 с.

10) Ромовська З.В. Права та обов'язки батьків і дітей / З.В. Ромовська. – Львів : Видавниче об'єднання «Вища школа», 1975. – 146 с.

11) Ольховик Л.А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України : монографія / Л.А. Ольховик. – Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 173 с.

12) Савченко Л. Про права і обов'язки батьків по вихованню дітей / Л. Савченко // Право України. – 1997. – № 5. – С. 55–57.

13) Про охорону дитинства // Закон України від 26.04.2001 № 2402-III / Офіційний вісник України. – 2001. – № 22. – С. 4.

14) Кивалов С.В., Червоний Ю.С., Волосатий Г.С., Калитенко О.М. Семейное право Украины: Учебник / Под ред. Червоного Ю.С. — К.: Правова єдність, 2009. – 640 с.

15) Фурса С.Я. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар.- К.: КНТ, 2008. - 920 с.